

DEĞİŞEN JEOPOLİTİK VE TDT: GEBELE ZİRVESİNİN STRATEJİK OKUMASI

Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) Devlet Başkanları Konseyi'nin 12. Zirvesi, İpek Yolu'nun kadim duraklarından biri olan Azerbaycan'ın Gebele kentinde "Bölgesel Barış ve Güvenlik" temasıyla gerçekleştirildi. Zirve, yalnızca Türk dünyası açısından değil, değişen küresel jeopolitik dengeler bağlamında da dönüm noktası niteliği taşımaktadır. Son beş yıldaki zirveler, Türk devletleri arasında kurumsal derinleşmenin ve işlevsel bölgeselciliğin belirgin biçimde hızlandığını göstermektedir. 2021 İstanbul Zirvesi'nde teşkilatın adı "Türk Devletleri Teşkilatı" olarak değiştirilmiş, Türk Dünyası 2040 Vizyonu kabul edilmiştir. 2022 Semerkant Zirvesi'nde 2022 –2026 Stratejik Yol Haritası onaylanmış, KKTC gözlemci üye olarak kabul edilmiştir. 2023 Astana Zirvesi "Türk Devri" temasıyla bağlantısallığı öne çıkarmış, 2024 Bışkek Zirvesi'nde ise ortak bayrak, Türk Dünyası Şartı ve ortak alfabe üzerinde uzlaşmıştır. Bu süreç, siyasetten ekonomiye, ulaştırmadan dijital dönüşüme kadar çok boyutlu bir entegrasyonun kurumsal zemine oturduğunu göstermektedir.

Azerbaycan, 2009 Nahçıvan Anlaşması'ndan bu yana TDT'nin kurumsal gelişiminde taşıyıcı aktörlerden biri olmuştur. 6–7 Ekim 2025'te Gebele'de düzenlenen zirve, Bakü'nün vizyoner diplomasi anlayışını yeniden görünür kılmış; örgütün hem bölgesel güvenlik mimarisi hem de bağlantısallık stratejisi açısından dönüştürücü bir etki yaratmıştır. "Bölgesel Barış ve Güvenlik" temasıyla toplanan zirve, dış politikadan enerjiye, ulaştırmadan yapay zekâya kadar geniş bir gündemi kapsayarak TDT'nin yalnızca kültürel değil, stratejik bir birlik hâline geldiğini göstermiştir.

Soğuk Savaş sonrasında uluslararası sistem, hegemonik istikrarın çözülmesiyle birlikte çok kutuplu ve parçalı bir yapıya evrilmiştir. Güç merkezlerinin çeşitlenmesi, devlet dışı aktörlerin yükselişi ve küresel yönetim boşlukları, literatürde "kaotik çok-kutupluluk" olarak tanımlanan bir belirsizlik ortamı yaratmıştır. ABD-Çin rekabeti, özellikle teknoloji ve ticaret savaşları biçiminde yeni bir jeoekonomik mücadele alanı oluşturmuş; veri, yapay zekâ ve yarı iletken üretimi gibi stratejik sektörler küresel siyasetin merkezine yerleşmiştir. Keohane'in belirttiği gibi, artan karşılıklı bağımlılık, krizlerle kesintiye uğrayan asimetrik bir çok kutupluluk dönemi yaratmıştır (Keohane, 2011).

Bu ortamda bölgeselcilik, devletlerin belirsizlikleri yönetme ve kolektif kapasite oluşturma aracı hâline

gelmiştir. Başta TDT olmak üzere Avrasya Ekonomik Birliği (AEB), Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) ve genişleyen BRICS+ yapısı, ekonomik karşılıklı bağımlılığı güçlendiren kurumsal platformlara dönüşmüştür. Aynı zamanda Çin'in 2025 Çin–Orta Asya Zirvesi ile enerji ve dijital dönüşüm eksenli ortaklıkları; Hindistan'ın Connect Central Asia girişimi; Japonya'nın "Central Asia + Japan Dialogue" formatındaki çok taraflı etkileşimi ile ABD'nin C5+1 mekanizması, Asya merkezli çok katmanlı entegrasyon eğilimini pekiştirmektedir.

Avrupa Birliği (AB) ise 1990'lardan bu yana Orta Asya'ya yönelik stratejiler geliştirmiş olsa da, ilgisi uzun süre normatif söylemle sınırlı kalmıştır. Enerji güvenliği ve bağlantısallık alanlarında atılan adımlar çoğu zaman reaktif nitelikte olmuş, sürdürülebilir bir stratejik vizyon üretilmemiştir (EPRS, 2024). Buna karşılık Çin, 2013'ten bu yana Kuşak ve Yol Girişimi (BRI) ile bölgedeki ekonomik nüfuzunu pekiştirmiştir (Nedopil, 2025). AB'nin 2021'de açıkladığı Global Gateway programı farkı kapatma çabası olarak görülse de, finansal ve siyasi uyum eksikliği nedeniyle etkisi sınırlı kalmıştır (DGAP, 2025). Dolayısıyla, AB bölgeye geç ulaşmış, fakat gerçek alternatif sunmakta zorlanan bir aktör görünümündedir.

ABD'nin bölgeye yönelimi ise özellikle Trump döneminden itibaren yeniden şekillenmiştir. Washington, Azerbaycan-Ermenistan görüşmelerinde arabuluculuk üstlenmiş, Azeri doğalgazının Avrupa'ya ulaştırılmasını destekleyen projeleri önceliklendirmiştir (Atlantic Council, 2022). Ayrıca ABD, Trans-Hazar ve Orta Koridor hatlarının güvenliğini sağlama isteğiyle Hazar bölgesinde artırılmış bir ekonomik-jeopolitik varlık oluşturmaya çalışmaktadır (CSIS, 2024). Ancak diplomasi ve yatırım politikasındaki uyum eksikliği nedeniyle bu girişimler kalıcı etki yaratamamıştır.

Küresel güç rekabetinin yeniden şekillendiği bu süreçte Orta Asya ülkeleri için hem fırsatlar hem riskler artmıştır. Çin'in altyapı yatırımları ve Avrupa'nın enerji çeşitlendirme çabaları, bölge ülkelerine bağlantısallık ve yatırım imkânı sağlarken; dış borçlanma ve teknoloji bağımlılığı gibi asimetrik bağımlılıklar oluşturmuştur (World Bank, 2023; EIU, 2024). Bu bağlamda TDT'nin en önemli gücü, ortak karar mekanizmaları ve bölgesel stratejik koordinasyon kapasitesidir. Teşkilat, ortak ulaştırma koridorları, enerji iş birlikleri ve dijital projelere dayalı bir denge mekanizması oluşturarak

üye ülkelerin küresel pazarlıklarda müzakere gücünü artırmaktadır.

Bu bağlamda TDT, BM, AB ve Avrupa Konseyi gibi uluslararası örgüt ve birliklerle ilişkilerini geliştirerek bölgesel barış ve güvenlik çerçevesini kurumsallaştırmaya çalışmaktadır. BM ile iş birliği insani kriz ve barış misyonlarında koordinasyon sağlarken, AB ile ilişkiler lojistik, gümrük ve dijital dönüşüm alanlarında ilerlemektedir. Macaristan, AB üyesi ve TDT gözlemcisi olarak bu süreçte “köprü ülke” rolünü üstlenmiştir. Başbakan Viktor Orbán’ın Gebele Zirvesi’nde AB’ye “TDT ile stratejik ortaklık” çağrısı yapması (Anadolu Ajansı, 2025), Macaristan’ın TDT içindeki stratejik önemini artırmıştır.

Bu kurumsal açılımın devamı niteliğindeki TDT+ konsepti, Türk dünyasının yalnızca bölgesel entegrasyonu değil, küresel söz sahibi olma hedefini de yansıtmaktadır. TDT+, komşu bölgeler ve küresel aktörlerle tematik iş birliği oluşturarak enerji, dijital altyapı ve lojistik ağlarında esnek bütünleşme modeli öngörmektedir (TDT, 2025). Böylece örgüt, kriz yansımalarına karşı bölge içi dayanıklılığını artırırken uluslararası platformlarda kolektif aktör olarak daha görünür bir konum elde etmeyi amaçlamaktadır.

Bölgesel barış ve güvenlik açısından son beş zirve bildirilerine bakıldığında, 2019 Bakü Zirvesi’nden 2025 Gebele Zirvesi’ne uzanan süreçte TDT’nin güvenlik söyleminin, reaktif yaklaşımdan proaktif barış diplomasisine doğru evrildiği görülebilir. Erken dönem zirveler egemenlik ve toprak bütünlüğü vurgusuyla sınırlı kalırken (TDT, 2019), 2022 Semerkant ve 2023 Astana zirveleri sınır aşan tehditleri ve siber güvenliği gündeme taşımıştır (TDT, 2022; TDT, 2023). 2024 Bışkek ve 2025 Gebele zirveleri ile birlikte bu çerçeve “insan güvenliği”, “iklim güvenliği” ve “stratejik öngörü” kavramlarıyla genişlemiştir (TDT, 2025). Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın “Türk dünyasının barış kuşağı oluşturması zorunluluktur” (AA, 2025), Aliyev’in “TDT bölge barışının teminatıdır” (Azertag, 2025) ve Tokayev’in “güvenlik ile kalkınma birbirinden ayrılmaz” (Inform.kz, 2025) ifadeleri, örgütün ortak vizyonunu yansıtmaktadır.

Bu perspektifle TDT, güvenlik ve savunma alanlarında kurumsallaşmayı derinleştirmeyi amaçlamaktadır. 2023 Taşkent’te yapılan Ulusal Güvenlik Konseyi Başkanları Toplantısı’nda bilgi paylaşımı ve ortak tehdit değerlendirmesi mekanizmaları kurulmuş, 2025 Bışkek toplantısında siber tehditler ve terörle mücadele konuları ele alınmıştır (TDT, 2023; TDT, 2025a). Savunma bakanlıklarının düzenli toplantılar yapması ve ortak tatbikatların planlanması, örgütün bölgesel güvenlik mimarisinde aktif bir aktör olmayı hedeflediğini göstermektedir (AA, 2025).

Bugün TDT, neorealist denge politikalarıyla liberal kurumsalcı iş birliği mekanizmalarını birleştiren

hibrit bir model inşa etmektedir. Üye devletler, bir yandan büyük güçler arasındaki rekabette dengeleyici bir pozisyon üstlenirken, diğer yandan kurumsal dayanışma yoluyla karşılıklı bağımlılığı artırmakta ve bölgesel güvenliği kolektif eylem temelinde kurmaya çalışmaktadır (Eurasian Monitor, 2025).

Bu çerçevede geleceğe dair beklentiler üç eksende toplanabilir. Birincisi, stratejik öngörü ve erken uyarı mekanizmalarının kurumsallaşmasıyla TDT’nin kriz yönetiminde daha etkin bir aktör hâline gelmesi beklenmektedir. İkincisi, enerji, ulaştırma ve dijital altyapı yatırımlarının ortak fonlar üzerinden koordine edilmesi bölgenin ekonomik ve politik ağırlığını artıracaktır. Üçüncüsü, TDT+ çerçevesinde geliştirilecek çok taraflı dış politika yaklaşımı, Türk dünyasının küresel siyasette daha güçlü bir aktör olarak konumlanmasını sağlayacaktır. Bu bağlamda Macaristan’ın AB içindeki köprü rolü ve KKTC’nin Doğu Akdeniz’deki jeopolitik konumu, TDT’nin Avrupa ile Orta Doğu arasında stratejik bir bağlantı merkezine dönüşmesinde belirleyici olacaktır.

Sonuç olarak, Gebele Zirvesi TDT’nin siyasi, ekonomik ve kültürel dayanışma aşamasından jeopolitik aktörlüğe geçişini sembolize etmiştir. TDT’nin çok taraflı diplomasi ve TDT+ perspektifiyle bölgesel ve küresel politikada geliştirdiği vizyon, Türk dünyasının gelecekte küresel düzenin şekillenmesinde daha etkin bir rol üstlenme potansiyelini ortaya koymaktadır.

Kaynaklar:

- Anadolu Ajansı (2025, Ekim). Gebele Zirvesi’nde Erdoğan: Türk Dünyası Barış Kuşağı Oluşturmalı. Alınan yer <https://www.aa.com.tr/tr>. Erişim tarihi 08.10.2025.
- Atlantic Council (2022). Trump Dönemi Politikaları Altında ABD’nin Güney Kafkasya Diplomasisindeki Artan Rolü. Alınan yer <https://www.atlanticcouncil.org>. Erişim tarihi 10.10.2025.
- Azertag (2025). Cumhurbaşkanı Aliyev: TDT Bölgesel Barışın Teminatıdır. Alınan yer <https://azertag.az/en>. Erişim tarihi 08.10.2025.
- CSIS (Stratejik ve Uluslararası Çalışmalar Merkezi) (2024). ABD’nin Orta Asya ve Hazar Bölgesindeki Stratejik Çıkarları. Alınan yer <https://www.csis.org>. Erişim tarihi 09.10.2025.
- DGAP (2025). Orta Asya’da AB Stratejisini Yeniden Düşünmek. Alman Dış İlişkiler Konseyi. Alınan yer <https://dgap.org>. Erişim tarihi 09.10.2025.
- Ekonomist İstihbarat Birimi (2024). Orta Asya’da Jeopolitik Risk: Büyük Güçler Arasında Denge Arayışı. Alınan yer <https://www.eiu.com>. Erişim tarihi 07.10.2025.
- EPRS (Avrupa Parlamentosu Araştırma Servisi) (2024). AB’nin Orta Asya Stratejisi: Yeni Bir İvme mi? Alınan yer <https://www.europarl.europa.eu>. Erişim tarihi 09.10.2025.
- Eurasian Monitor (2025). TDT+ ve Bölgesel Çok Taraflılığın Geleceği. Alınan yer <https://eurasianmonitor.org>. Erişim tarihi 09.10.2025.
- Inform.kz (2025). Cumhurbaşkanı Tokayev: Güvenlik ve Kalkınma Orta Asya’da Ayrılmaz Kavramlardır. Alınan yer <https://inform.kz/en>. Erişim tarihi 08.10.2025.
- Keohane, R. O. (2011). Gayri Resmi Şiddetin Küreselleşmesi, Dünya Politikası Teorileri ve Korku Liberalizmi. Princeton University Press.
- Nedopil, C. (2025). Çin BRI Yatırım Raporu 2024: Yeşil Finans ve Kalkınma Merkezi. Alınan yer <https://greenfde.org>. Erişim tarihi 07.10.2025.
- Reuters (2025, 17 Haziran). Çin ve Orta Asya Ülkeleri Kara ve Hava Yolu Bağlantılarını Güçlendirme Konusunda Anlaştı. Alınan yer <https://www.reuters.com>. Erişim tarihi 06.10.2025.
- Smith, J. (2025). Türk Entegrasyonu ve Stratejik Gelecek: TDT+ Kavramsallaştırması. Eurasian Monitor. Alınan yer <https://eurasianmonitor.org>. Erişim tarihi 09.10.2025.
- Türk Devletleri Teşkilatı (2019). 7. Zirve (Bakü) Bildirisi. Alınan yer <https://www.turkicstates.org>. Erişim tarihi 06.10.2025.
- Türk Devletleri Teşkilatı (2022). 9. Zirve (Semerkant) Bildirisi. Alınan yer <https://www.turkicstates.org>. Erişim tarihi 06.10.2025.
- Türk Devletleri Teşkilatı (2023). 10. Zirve (Astana) Bildirisi. Alınan yer <https://www.turkicstates.org>. Erişim tarihi 06.10.2025.
- Türk Devletleri Teşkilatı (2023a). Üye Ülkelerin Ulusal Güvenlik Konseyi Başkanları Taşkent’te Bir Araya Geldi. Alınan yer <https://www.turkicstates.org>. Erişim tarihi 06.10.2025.
- Türk Devletleri Teşkilatı (2024). 11. Zirve (Bışkek) Bildirisi. Alınan yer <https://www.turkicstates.org>. Erişim tarihi 06.10.2025.
- Türk Devletleri Teşkilatı (2025). 12. Zirve (Gebele) Bildirisi. Alınan yer <https://www.turkicstates.org>. Erişim tarihi 07.10.2025.
- Türk Devletleri Teşkilatı (2025a). Üye Devletlerin Güvenlik Konseyi Sekreterleri 4. Toplantısını Bışkek’te Gerçekleştirdi. Alınan yer <https://www.turkicstates.org>. Erişim tarihi 08.10.2025.
- Dünya Bankası (2023). Orta Asya Ekonomik Güncellemesi. Alınan yer <https://www.worldbank.org>. Erişim tarihi 09.10.2025.